

Poplatek motivující obce k snižování množství odpadu

Převážná většina komunálního odpadu končí na skládkách nebo se pálí. Skládkování i spalování zbytečně plýtvá dřevem, ropou, hliníkem a dalšími kvalitními surovinami, jež musí být se značnými ekologickými škodami znovu vytěženy a vyrobeny. Skládky a spalovny také poškozují zdraví obyvatel okolních obcí i krajinu. Přitom ve využívání druhotných surovin kulháme daleko za sousedními evropskými státy. Hnutí DUHA proto prosazuje balíček opatření, která by pomohla lepší recyklaci. Tento informační list popisuje jedno z nich: finanční motivaci obcí k omezení odpadů.

Nárůst množství odpadu

Cíl stabilizovat množství komunálních odpadů na 300 kilogramech pro občana ročně schválila již Evropská unie ve svém pátém akčním programu pro životní prostředí pro roky 1992 až 1999. Cíle se však nepodařilo dosáhnout, množství komunálních odpadů stále narůstá nad 300 kg/os/rok. Také v České republice

množství komunálních odpadů roste, v roce 2003 se již blížilo k 450 kg/os/rok [1].

Nedostatečné třídění

Každý rok u nás vzniká necelých pět milionů tun komunálního odpadu [2] – asi půl tuny na každého včetně nemluvňat. Přitom recyklace kulhá daleko pozadu za evropskými sousedy. Materiálově se využívá jen asi 12 % odpadků [2]. Důsledkem je nesmyslné plýtvání přírodními zdroji i zbytečné ekologické škody. Zato v Německu nebo Rakousku recyklují už přes 50 %, stejně jako v dalších zemích [3].

Plýtvání surovinami

Uloženy nebo spáleny jsou tak statisíce tun kvalitních a využitelných materiálů včetně papíru, hliníku, dřeva, kompostovatelného biologického odpadu či plastů. Zvyšují se tedy nároky na těžbu přírodních surovin, spotřebu

energie i znečištění ze zpracování. Každý kilogram skládkovaného nebo páleného odpadu znamená více pokácených stromů, více povrchových dolů, více toxických látek a větší exhalace oxidu uhličitého. Třeba výroba tuny hliníku z přírodního zdroje (bauxitu) vyžaduje asi 217 kilojoulů energie, především elektřiny užívané v hliníkárnách. Ve srovnání s tím produkce z recyklovaného hliníku vyžaduje pouze 8 kJ/t, a šetří tak asi 96 % energie [3].

Špatné recyklační služby

Hlavní překážkou lepší recyklace jsou špatné veřejné služby. Ministerstvo životního prostředí sice uvádí, že „do systému tříděného sběru odpadů bylo v roce 2004 zapojeno...96 % populace ČR“ [5]. Ovšem pouze teoreticky. Údaj totiž znamená jediné: někde v obci, kde tito lidé bydlí, stojí barevné kontejnery na tříděný odpad. Ale zatímco popelnice najdeme před každým domem, ke kontejnerům lidé musí šlapat v průměru 170 metrů od svého bytu [6]. Kvůli tomu ve skutečnosti opravdu třídí jen 62 % občanů [6]. Novější výzkumy ukazují dokonce ještě horší výsledky [7].

Nutné je proto zajistit komfortnější recyklační služby. V západoevropských městech osvědčené a prakticky prověřené je zavádění tzv. odvozného (čili pytlového) sběru tříděného odpadu. Lidé nenosí odpadky do vzdálených kontejnerů, ale dostávají několik barevných pytlů či krabic, které se svážejí přímo od domu. V Rakousku obce podporují domácí kompostování tak účinně, že množství kompostovatelných odpadů v komunálním odpadu je jen třetinové oproti jiným evropským zemím.

Komunální odpad: problém měst a obcí

Města a obce jsou pro lepší recyklaci klíčové. Nesou právní odpovědnost odpady i za sběr. Právě ony mohou zavést lepší recyklační služby pro domácnosti, aby třídění odpad bylo stejně snadné jako jej sypat do popelnice. Vydávají vyhlášky, určují systém plateb.

Některá z nich kvalitní recyklační služby zavedla. Ale ve většině měst a obcí dodnes chybí. Radnice, rozhodujícího hráče v třídění odpadu, totiž k takovým opatřením vůbec nic nemotivuje.

Motivační poplatek: návrh Hnutí DUHA

Hnutí DUHA proto navrhuje zavést nový poplatek založený na principu „znečišťovatel platí“, který by motivoval obce a města snížit množství nevytříděného komunálního odpadu a zajistit občanům kvalitní recyklační služby.

Zákon určí únosné množství netříděného odpadu. Za tonáž netříděných odpadů nad tuto hranici budou muset obce a města platit mírný poplatek. Hranice osvobození bude pro začátek stanovena na 300 kilogramů na osobu a rok. Zhruba takové množství netříděných odpadů dnes každý z nás produkujeme. Zprvu se tedy nebude platit vůbec nic.

Postupem času se ale množství začne snižovat. Během patnácti let by se postupně dostalo na cílovou hodnotu 150 kilogramů na osobu a rok netříděného odpadu osvobozeného od poplatku. Cíl není zvolen náhodně: evropská města, která dosahují vysoké míry recyklace, produkují kolem 150 kg/os/rok nevytříděného odpadu. Poplatek za jeden kilogram bude během stejné doby postupně krok po kroku stoupat.

Města a obce tak dostanou patnáct let na to, aby se dostala na úroveň kvalitní recyklace. Pokud se jim to podaří, poplatek je prakticky mine. Úspěšné evropské státy zvýšily podobně recyklaci z míry odpovídající dnešní úrovni České republiky během šesti až deseti let. Lhůta je tedy velmi pohodlná.

Příklad: pokud by obec s 1000 obyvateli vykazovala v roce 2011 produkci nevytříděného odpadu ve výši 300 tun ročně, produkuje 300 kilogramů na osobu. Překračuje tedy osvobozenou hranici pro rok 2011 o 50 kg na osobu, tj. 50 tun pro celou obec. Protože sazba pro rok 2011 činí 500 korun za tunu, zaplatila by na poplatku 25 000 korun.

Tabulka 1: Vývoj sazeb motivačního poplatku během patnáctiletého náběhu podle návrhu Hnutí DUHA

	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Množství osvobozeno od poplatku [kg/os/rok]	300	275	250	225	200	175	150
Poplatek (nad osvobozené množství) [Kč/t]	300	400	500	600	700	800	900

Využití poplatku: investice do obecních programů

Příjemcem platby bude kraj, který však vybrané prostředky musí využít opět pouze na podporu obecních a městských projektů prevence, opakovaného použití, třídění a recyklace komunálních odpadů.

Účinek motivačního poplatku

Takové opatření bude motivovat města a obce, aby skutečně pro občany zaváděly realistické programy třídění a předcházení vzniku odpadu. Dosavadní systém je nemotivuje, aby se svou produkcí směsných komunálních odpadů zabývaly. Veškerá snaha místních občanů o předcházení vzniku odpadů a třídění je tak často odsouzena k nezdaru, neboť obce nemají o tyto projekty větší zájem.

K čemu bude obce motivovat

Opatření, která obce a města mohou podniknout, aby omezila množství nevytříděného komunálního odpadu, je přitom celá řada:

- Ekonomicky podpořit domácnosti, které kompostují svůj biologicky rozložitelný odpad (hlavně zahradní a kuchyňský odpad) doma, a výrazně tak snižují množství komunálních odpadů.
- Zavést systém tříděného sběru biologicky rozložitelných odpadů, které tvoří bezmála polovinu komunálních odpadů a dají se přitom snadno kompostovat.
- Zlepšit recyklační služby, například zavedením odvozu vytříděného odpadu přímo od domů a bytů (tzv. odvozný sběr tříděného odpadu) a nenutit občany chodit se daleko ke kontejnerům.
- Vylepšit informační služby pro občany o třídění odpadů v obci a zajistit si od nich zpětnou vazbu od občanů.
- Zavést poplatek za popelnice tak, aby motivoval ke třídění a snižování množství odpadů.

- Podpořit ekonomicky nebo propagací místa opakovaného používání výrobků, jež snižují množství odpadu v popelnicích: bazary, opravny, second handy, půjčovny aj.

Stát by měl zároveň zřídit kvalitní informační službu, která bude obcím pomáhat se zaváděním takových programů, zprostředkuje praktické zkušenosti s podobnými programy z ciziny, poskytne technickou a právní asistenci, poskytne jim vzorové materiály pro informační kampaně zaměřené na občany a podobně.

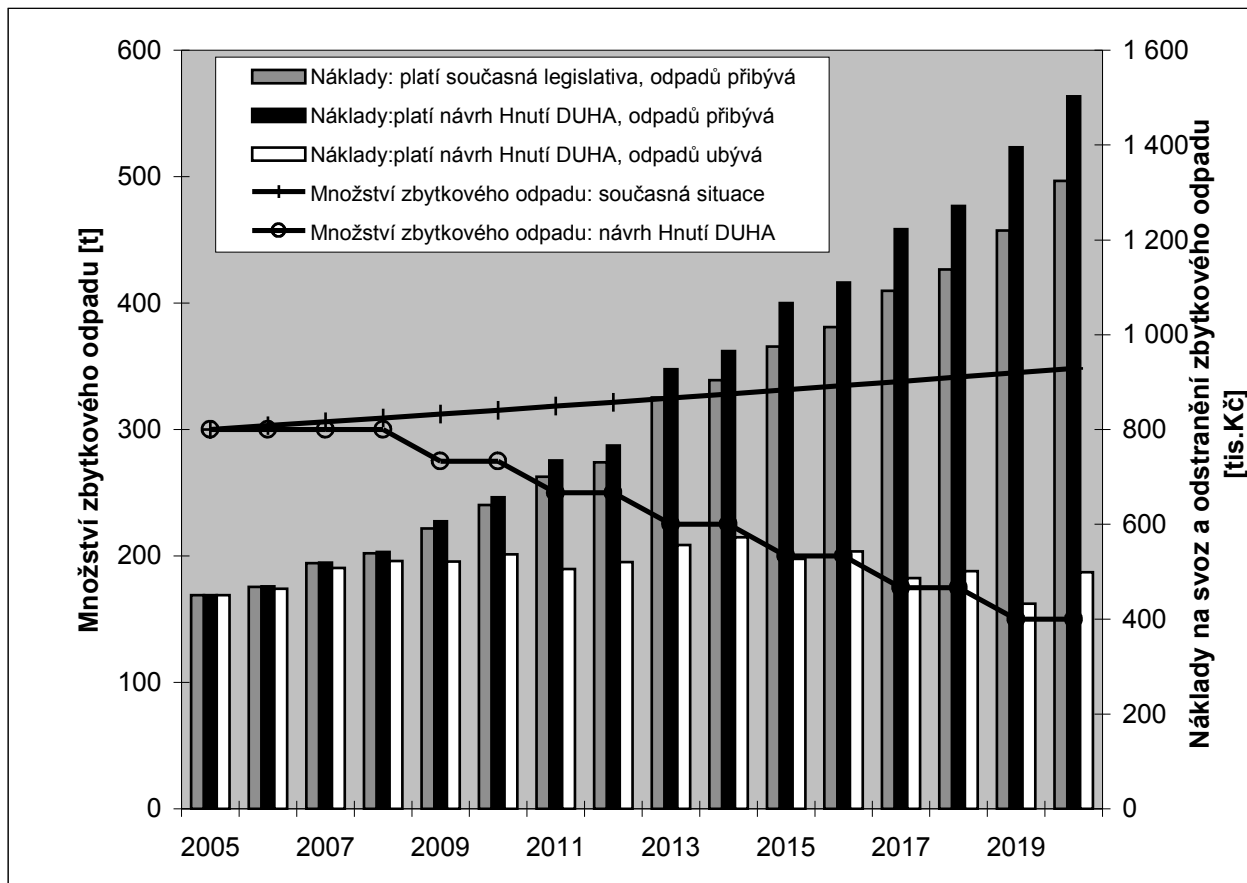
Ekonomické důsledky motivačního poplatku

Motivační poplatek pro města a obce pro ně nebude zátěží. Města a obce nyní reálně stojí před rozhodnutím, zda snižovat množství odpadu a investovat do moderních technologií, nebo se tvářit, že se jich požadavky zákonů na omezení množství odpadů na skládkách netýkají. Druhá možnost ovšem znamená, že beztak budou muset platit horentní sumy za úpravu komunálních odpadů za několik let, kdy začne platit zákonný požadavek na snížení skládkování. Zavedení poplatku motivujícího města a obce, aby se již nyní zabývaly snižováním množství odpadů, dlouhodobě šetří jejich prostředky – viz Graf 2.

Hnutí DUHA provedlo ekonomickou simulaci modelové obce s tisícovkou obyvatel. Analýza ukazuje, že obec snižující množství odpadů podle tohoto návrhu při průměrných hodnotách:

- Ušetří během následujících 15 let více než 5 miliónů korun oproti současné praxi. Za svoz a odstranění odpadů nezaplatí 13 miliónů, ale pouhých 8 miliónů korun.
- Vydá na svoz a odstranění odpadů v podstatě stále stejnou částku. Přitom kdyby pokračovala v současné praxi, během následujících 15 let se její náklady zvýší na dvojnásobek.
- Vyprodukuje během následujících 15 let o 1400 tun odpadků.

Graf 1: Vývoj nákladů na odpadové hospodářství a množství zbytkového dopadu v modelové obci s tisícovkou obyvatel

Zdroje: Výpočet je založen na údajích o provozních nákladech pro spalovny komunálních odpadů a mechanicko-biologickou úpravu odpadů uvedených v Manuálu pro přípravu projektů odpadového hospodářství Fondu soudržnosti [8]. Náklady na odpadové hospodářství obcí byly čerpány ze studie IREAS [9]. Model kalkuloval s 1% nárůstem množství komunálního odpadu, pokud by trvala současná praxe, s 3% inflací ročně a se zvyšováním skládkového poplatku o 100 korun každé dva roky, jak předpokládá současná legislativa.

Snižování množství odpadu

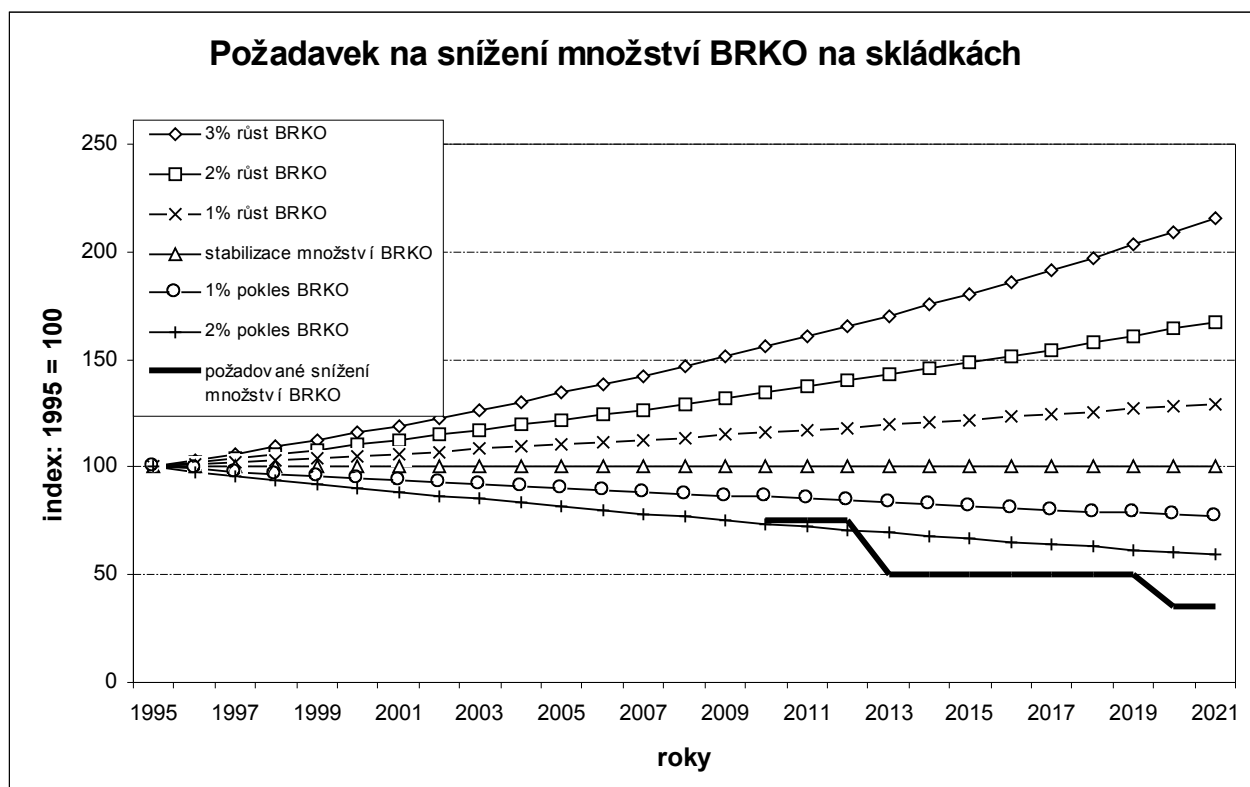
Zavedení poplatku bude pro obce v důsledku výhodné. Především kvůli emisím metanu a jejich podílu na globálních změnách podnebí se státy Evropské unie dohodly, že do roku 2020 sníží množství skládkovaných biologicky rozložitelných odpadů (kuchyňské zbytky, dřevo, listí, papír aj.) na 35 % hmotnosti z roku 1995. Postup – včetně průběžných limitů (75 % v roce 2010 a 50 % do roku 2013) – stanoví směrnice o skládkování odpadů (99/31/EC). Biologicky rozložitelné komunální odpady tvoří více než 40 % českého komunálního odpadu [10].

Znamená to, že také u nás se musí výrazně snížit celkový přísun odpadů na skládky, či biologicky rozložitelný odpad odstranit jinak.

Nejúčinnější i nejlevnější způsob, jak dosáhnout nutného snížení množství skládkovaných biologicky rozložitelných odpadů, je prevence: snížení množství komunálních odpadů nebo podílu biologicky rozložitelných odpadů v něm. Graf 2 ilustruje možný rozptyl množství biologicky rozložitelného komunálního odpadu v závislosti na míře jeho nárůstu či poklesu.

Graf ukazuje, že míra požadovaného snížení skládkování biologicky rozložitelného odpadu na skládkách značně závisí na množství, které bude vznikat. Množství kapacit potřebných pro úpravu komunálního odpadu v roce 2020 se pohybuje od 20 % množství odpadů z roku 1995 v případě 2% ročního poklesu množství, které v obcích a městech vzniká, po 200 % zvýšení v letech 1995-2020 v případě 3% ročního nárůstu.

Graf 2: Potřebné kapacity na úpravu odpadů v závislosti na nárůstu nebo poklesu množství biologicky rozložitelných odpadů

V roce 1995 u nás vzniklo 1,53 milionu tun biologicky rozložitelných odpadů. Potřebná kapacita na úpravu komunálních odpadů technologií MBÚ nebo spalováním se pohybuje od 300 tisíc po tři miliony tun ročně. Soustavný růst množství odpadů obcím a městům postupně zvyšuje náklady. Prevence a recyklace však může ušetřit desítky miliard korun a statisíce tun surovin.

Nejlépeším způsobem, jak zabránit plýtvání a ekologickým škodám spojeným se spalováním a skládkováním odpadů, je snižování množství odpadů a jejich třídění a recyklace. Obce musí zlepšit pro občany recyklační služby, tak aby třídění bylo stejně snadné jako házet odpady do popelnice.

Lepší recyklační služby

Reforma poplatků je součástí balíčku opatření ke zvýšení recyklace odpadu.

Vláda v plánu nakládání s odpady na příštích deset let schválila záměr zvýšit recyklaci na 50 % do roku 2010. Zatím však chybí konkrétní opatření, která by splnění tohoto cíle umožnila. Navíc nízké poplatky lepší recyklaci přímo sabotují. Hnutí DUHA proto navrhuje:

- reformovat poplatky za skládkování a rozšířit je na veškeré odstraňování odpadů, aby se vyšší recyklace vyplácela;

- po vzoru Slovenska zavést do roku 2010 povinnost obcí umožnit občanům třídít papír, plasty, sklo, kovy a biologicky rozložitelný odpad;
- ekonomicky motivovat obce k snižování množství komunálních odpadů, což je příměje investovat do lepších recyklačních služeb pro domy a byty podle úspěšných západoevropských zemí, aby třídít odpad bylo stejně snadné jako sypat jej do popelnice.

Návrhy jsou založeny na zkušenostech evropských států (Německo, Rakousko, Dánsko, Nizozemsko, Švýcarsko, Švédsko a další) i jiných vyspělých zemí (USA, Kanada, Austrálie, Nový Zéland). Účinnými programy se zde podařilo během šesti až deseti let snížit množství odpadu vyvážené na skládky až o 75 %.

Přínosy vyšší recyklace

- Recyklace šetří kvalitní suroviny.** Zajistí, že kvalitní materiály (papír, plasty, hliník, dřevo a další) budou znovu využity. Brání tedy zbytečnému plýtvání.
- Recyklace je čistá.** Spalování odpadu a skládky zvyšují znečištění. Recyklace navíc ušetří energii nezbytnou k nové

výrobě materiálů, jež by jinak byly vyplývány. Výroba jednoho kilogramu hliníku z přírodní suroviny spotřebuje dvacetkrát více energie než jeho recyklace.

- **Recyklace snižuje skládkování.** Ministerstvo životního prostředí spočítalo, že pokud bude vládní odpadová strategie postavena na vysoké recyklaci, na skládkách skončí méně zbytkového odpadu než v případě, že by vsadila na stavbu nových spaloven [11].
- **Recyklace je levnější.** Ministerstvo také potvrdilo, že recyklační řešení má nižší investiční i provozní náklady než rozvoj pálení odpadu [11]. Veřejné rozpočty ušetří až několik miliard korun.
- **Recyklace snižuje nezaměstnanost.** Recyklace miliónu tun odpadu vytvoří kolem 400-590 pracovních míst, zatímco jeho spálení asi 100-290 a uložení na skládku pouze 40-60 [12].

Prameny

- [1] Ročenka životního prostředí, MŽP, Praha, 2004
- [2] Zpráva o životním prostředí České republiky v roce 2003, MŽP, Praha 2004
- [3] UK Department for Environment, Food and Rural Affairs: Municipal waste Management in the European Union, www.defra.gov.uk/environment/statistics/waste/kf/wrkf08.htm, 1.9.2005
- [4] Friends of the Earth: Waste, London, 1996
- [5] MŽP: dopis Hnutí DUHA, 27.7.2005
- [6] tisková zpráva Eko-kom, 29.1.2004
- [7] CEUM 2005 – Spokojenost obyvatel České republiky s dodavateli a dodávkami energetických zdrojů, s komunálními službami a situace v oblasti třídění odpadů, Factum Invenio, Praha 2005
- [8] Manuál pro přípravu projektů odpadového hospodářství Fondu soudržnosti, Verze 9.0 (konečná), 8. listopad 2004
- [9] Slavík, J., et al.: Ekonomické modely hodnocení komplexních nákladů v odpadovém hospodářství, Institut pro strukturální politiku IREAS, Praha 2004
- [10] Kotoulová, Z.: Omezení skládkování biologicky rozložitelných odpadů, SLEEKO, Praha, 2002
- [11] Směrná část Plánu odpadového hospodářství, verze 2.4., Ministerstvo životního prostředí, Praha 2002
- [12] Kotecký, V.: Čistá práce. Přínosy ekologických opatření pro zaměstnanost a ekonomiku, Hnutí DUHA, Brno 2003

Vydalo Hnutí DUHA
Ivo Kropáček, říjen 2006

Tento dokument byl vytvořen za finanční pomoci Evropské unie. Za obsah tohoto dokumentu je výhradně odpovědné Hnutí DUHA a nelze jej v žádném případě považovat za názor Evropské unie.

A› Bratislavská 31, 602 00 Brno
T› 545 214 431
F› 245 214 428
E› info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz